

PUT PREMA BANSKOJ SLUŽBI U PRVOJ POLOVICI 17. STOLJEĆA – JEZIČNE PRIPREME ŽIGMUNDA ERDŐDYJA ZA NAJVIŠU ČAST U HRVATSKO-SLAVONSKOME KRALJEVSTVU¹

Rad predstavlja dosad slabo istraženu temu o učenju stranih jezika od strane hrvatsko-slavonskih banova u ranome novom vijeku na primjeru bana grofa Žigmunda Erdődyja (1593. – 1639.). Istraživanje se temelji na opsežnoj korespondenciji Žigmunda Erdődyja sačuvanoj u Austrijskome državnom arhivu u Beču i dosadašnjim historiografskim spoznajama. Hrvatsko-slavonski banovi koji su u vojnim i političkim poslovima nakon 1526. upravljali tim regijama Habsburške Monarhije u okolnostima habsburško-osmanskih ratova morali su vješto baratati barem četirima različitim jezicima: latinskim jezikom kao službenim u upravi, zatim i mađarskim i hrvatskim – materinskim jezicima mađarskoga i hrvatskoga dijela Ugarskoga Kraljevstva, a naposljetku i njemačkim jezikom, službenim u središnjoj i vojnoj upravi Habsburške Monarhije. Ovo istraživanje pridonosi razumijevanju višejezičnosti u ranome novom vijeku te istraživanju obrazovanja hrvatskih i ugarskih velikaških obitelji i povijesti ranonovovjekovnih hrvatsko-mađarskih odnosa.

Ključne riječi: Ugarska; Hrvatska; hrvatsko-slavonski ban; višejezičnost; obitelj Erdődy; Žigmund Erdődy.

Slabo istražena tema: jezične vještine hrvatsko-slavonskih banova

U višestoljetnoj povijesti hrvatsko-mađarskog suživota još je uvijek mnogo slabo istraženih pitanja. Cilj pisanja ovoga rada jest detaljnije istražiti jedno od takvih neistraženih područja: koje su jezike i kako učili, a potom se njima i koristili hrvatsko-slavonski banovi 16. i 17. stoljeća kako bi mogli učinkovito obnašati svoje mnogostruke dužnosti.² Rad predstavlja studiju slučaja te na

¹ Rad je izrađen uz potporu istraživačkog programa *Lendület*, koji provodi Istraživačka skupina „Sveta kruna” Instituta za povijest Istraživačkog centra za društvene znanosti (BTK TTI „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport).

² Od novijih istraživanja na tu temu valja istaknuti rad Horbec, Ivana; Matasović, Maja, 2019. Latein als „national”, Deutsch als kosmopolitisch? Die Mehrsprachigkeit des kroatischen Adels als Voraussetzung seiner politischen und sozialen Tätigkeit, u: *Adel und Mehrsprachigkeit in der Frühen Neuzeit*:

primjeru Žigmunda Erdődyja (1593.³ – 1639.) prikazuje jezičnu pripremu ugarsko-hrvatskih aristokrata za aktivnu vojno-političku službu u Hrvatskoj i Slavoniji. Žigmund Erdődy nakon školovanja i mladosti karijeru je započeo službom glavnoga kapetana Petrinjske ili Kupske krajine (1621. – 1627),⁴ a ubrzo je potom preuzeo i bansku službu (1627. – 1639.).

Ovim se prilogom želim pridružiti istraživanjima višejezičnosti (*Mehrsprachigkeit, Multilingualism*) koja su danas na svojem vrhuncu,⁵ ali i novim, vrlo vrijednim istraživanjima obiteljske, kulturne, političke i crkvene povijesti obitelji Erdődy.⁶ Namjera je pisanja ovoga priloga i potaknuti istraživače povijesti drugih razdoblja na slične studije radi boljeg poznavanja važnosti jezičnih vještina vodstva Hrvatsko-Slavonskoga Kraljevstva za učinkovito upravljanje u pojedinim povijesnim razdobljima.

Ziele, Formen und Praktiken des Erwerbs und Gebrauchs von Fremdsprachen (Glück, Helmut et al. ur.) Wolfenbüttel: Harrasowitz Verlag, 145-162. Rad se odnosi uglavnom na 18. stoljeće.

³ Bubryák, Orsolya, 2013. *Családtörténet és reprezentáció. A galgóci Erdődy-várkastély gyűjteményei*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet, genealogija.

⁴ ÖStA KA IHKR Prot. Vindica Bd. 63. 1621, fol. 4., fol. 14., fol. 34., fol. 44., fol. 49. Detaljnija biografije Žigmunda Erdődyja još nije obrađena u historiografiji. Dosadašnji rezultati uglavnom se temelje na: Radauš, Tatjana, 1998. Erdődy, Žigmund I., *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 4., Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 72-73; Benda, Borbála, 2007. Az Erdődy család 17. századi genealógiája, Turul 80 (4), 111.

⁵ Npr. znanstvene konferencije u Beču 2018., u Hainburgu 2023., u Pragu 2024. https://geschichtsforschung.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/i_geschichtsforschung/Einladungen/Mehrsprachigkeit_Programmheft.pdf; <https://volksgruppen.orf.at/slovaci/radiotv/stories/3229422/>; <https://www.slu.cas.cz/cs/aktualne/mnohojazycnost-a-vzdelavani-v-predmoderni-dobe-multilingualism-and-education-in-pre-modern> (zadnji pristup: 25. 7. 2024.), kao i recentna literatura u: Glück, 2019; Benka, Peter, 2022. Jazyk v historickom výskume: Politické implikácie jazykovej praxe v Uhorsku v 16. a 17. storočí, *Historický časopis* 70 (4), 639-663; Fundárková, Anna 2025. Urodzení polygloti na cestách – spôsoby a význam vyučovania jazykov uhorských aristokratov od konca 16. do začiatku 18. storočia, *Historický časopis*, 73 (1) (u tisku).

⁶ V. npr. Benda 2007; Bubryák 2013; Varga, Szabolcs, 2016. „Kuća Zrinskih nikad nije bila istinski dom obitelji Erdődy“. Poglavlja iz odnosa obitelji Zrinskih i Erdődy u ranom novom vijeku, *Zbornik Odsjeka povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 34, 107-123; Tumor, Péter, 2022. Egy zágrábi kanonok fellebbezése Rómába Pázmány ellen (gróf Erdődy János letétele az egri püspökségről, Sopron, 1625), u: *Magyarország és a római Szentszék III.* (Tumor, Péter; Kanász, Viktor ur.), Budapest – Roma: Gondolat, 229-263; Ugry, Bálint, 2024. *East Goes West. Kavaliersjours of Hungarian Aristocrats in the Seventeenth Century* Budapest: HUN-REN Research Centre for the Humanities, Institute of Art History, 76-111.

Okvir: ugarsko-hrvatska državna zajednica u Habsburškoj Monarhiji nakon 1526. godine⁷

Ugarsko i Hrvatsko Kraljevstvo od 1102. godine nalazila su se u personalnoj uniji zahvaljujući zajedničkim vladarima. Međutim, u stvarnosti taj odnos nije bio ravnopravan, pa se prije može smatrati realnom unijom. Naime, Ugarska je po teritoriju, kao i po vojno-ekonomskim resursima, višestruko nadmašivala Hrvatsku smještenu uz obalu Jadranskog mora. Štoviše, tijekom kasnoga srednjeg vijeka susjedna Slavonija (Zagrebačka, Križevačka i Varaždinska županija) još je bila dijelom ugarske države. Unatoč tomu, imala je zasebnu upravu, zasebni sabor, a od 1496. godine i vlastiti grb.

Realna unija između Ugarske i Hrvatske jasno se očitovala i u činjenici da tijekom tih stoljeća više nije bilo zasebne krunidbe za hrvatskoga kralja. Ugarski vladari postajali su i hrvatskim kraljevima odmah nakon što bi bili okrunjeni Svetom krunom (Krunom sv. Stjepana). Nadalje, ni na kraljevskom dvoru nije postojala samostalna hrvatska uprava, nego samo zajednička državna uprava i zajedničko (Ugarsko) kraljevsko vijeće. Hrvatski velikaši, čiji je materinski jezik bio hrvatski, ujedno su bili i plemići Ugarskoga Kraljevstva, premda su se u Hrvatskoj održavali zasebni sabori. Međutim, ako su željeli postići utjecaj u ugarsko-hrvatskoj državnoj zajednici i na kraljevskom dvoru u Budimu, bilo je korisno, osim hrvatskog, naučiti i najvažnije jezike Ugarske – latinski, koji je bio jezik uprave i vlasti, te mađarski, materinski jezik njihovih mađarskih političkih suradnika.

Važnost višejezičnosti jačala je otkako su nakon 15. stoljeća, uslijed osman-skog napredovanja i teritorijalne blizine, mnogi hrvatski plemići stjecali posjede i službe u Slavoniji, koja je bila pod ugarskom upravom, a tada većinski naseljena stanovništvom hrvatskoga podrijetla. Zbog toga su se među njima razvijale različite lojalnosti i identiteti. Često se događalo da su hrvatski plemići služili ugarskomu kralju u slavonskim i mađarskim županijama služeći se mađarskim i latinskim jezikom, a međusobno i sa svojim podanicima nastavili su komunicirati na hrvatskome jeziku. Shodno tomu, njihovi su državni, regionalni i lokalni identiteti, kao i oni političke i jezične prirode, mogli biti raznoliki.

⁷ Usp. lit. u: Pálffy, Géza, 2004. Hrvatska i Slavonija u sklopu Ugarske Kraljevine u 16. – 17. stoljeću (s posebnim osvrtom na političke, vojne i društvene odnose), u: *Hrvatsko-mađarski odnosi 1102. – 1918*. Zbornik radova (Milan Kruhek et al. ur.), Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 113-123; Fodor, Pál; Sokcsevits, Dénes (ur.), 2015. *A horvát-magyar együttélés fordulópontjai. Intézmények, társadalom, gazdaság, kultúra*, Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet-Horvát Történettudományi Intézet; Pálffy, Géza, 2022a. *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*, III. nepromijenjeno izdanje, Budapest: ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet; usp. sažetu verziju na engleskom jeziku: Pálffy, Géza, 2009. *The Kingdom of Hungary and the Habsburg Monarchy in the Sixteenth Century*. New York: Columbia University Press.

Takva se situacija još više zakomplicirala nakon bitke kod Mohača 29. kolovoza 1526. Izborom Ferdinanda I. Habsburga za ugarskoga i hrvatskoga kralja (16. prosinca 1526. u Požunu/Bratislavi, odnosno 1. siječnja 1527. u Cetinu), a potom i njegovom krunidbom u Stolnom Biogradu (Székesfehérvár, 3. studenoga 1527.), ugarsko-hrvatske zemlje pod njegovom vlašću postale su tijekom idućih desetljeća vojno iznimno važne za novoizgrađenu Habsburšku Monarhiju. Međutim, zbog golemih osmanskih osvajanja, obje su zemlje postale znatno oslabljene unutar te nove srednjoeuropske sile. Dok je Ugarsko Kraljevstvo, osim Transilvanije (Erdelja), izgubilo ponajprije južne i istočne krajeve, svoj glavni grad Budim i *medium regni*, dotle je od primorske Hrvatske u kršćanskim rukama ostao samo uski pojas, koji se tada nazivao „ostatkom ostataka“ (*reliquiae reliquiarum*).

Stara ugarsko-hrvatska zajednica tako je od sredine 16. stoljeća ušla u personalnu uniju s austrijskim, njemačkim i češkim zemljama pod upravom Habsburgovaca, pri čemu je njezin sve manji teritorij bio prostorno znatno skromniji od onih drugih. Štoviše, nakon spomenutoga gubitka Budima, ugarsko-hrvatski vladari više nisu imali svoj dvor u novoj unutarnjoj političkoj prijestolnici Ugarske (Požunu), nego su ga držali izvan granica zemlje – u Beču, a nakratko i u Pragu. Nisu postojale odvojene ugarske i hrvatske dvorske institucije. To znači da su se u novoj habsburškoj državi ugarski aristokrati našli gotovo u istoj situaciji u kojoj se hrvatsko plemstvo nalazilo u srednjovjekovnoj ugarsko-hrvatskoj državnoj zajednici. Osim toga, kako bi uspostavili veze i uspješno djelovali na bečkom dvoru te u novim središnjim upravnim tijelima Monarhije, bilo je korisno naučiti njezin glavni administrativni jezik – njemački.

Presudna promjena u 16. stoljeću: ujedinjenje hrvatskih i slavonskih područja⁸

Situaciju je dodatno zakompliciralo to što je, slično kao i u Hrvatskoj, do 1550-ih godina veći dio Slavonije također pao pod osmansku vlast. U isto vrijeme na preostale slobodne teritorije stigao je velik broj pripadnika hrvatskoga plemstva

⁸ Ključne izvore za recentna istraživanja navode: Bene, Sándor, 2000. *Egy kanonok három királysága. Ráttkay György horvát históriája*, Budapest: Argumentum; Pálffy 2004; Štefanec, Nataša, 2011. *Država ili ne: ustroj Vojne krajine 1578. godine i hrvatsko-slavonski staleži u regionalnoj obrani i politici*. Zagreb: Srednja Europa; Varga, Szabolcs, 2020. *Egy főváros születése: Zággráb szerepének a változása Habsburg (I.) Ferdinánd (1526–1564) korában, Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv XV*, Budapest: Budapest Főváros Levéltára, 11-34; Molnár, Antal, 2022. *Zagrebačka biskupija i osmanska Slavonija u 17. stoljeću: uloga Katoličke crkve u teritorijalnoj integraciji kontinentalne Hrvatske*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Varga, Szabolcs; Sokcsevits, Dénes, 2022. *A horvát szászok története*, Budapest: Országos Könyvtár.

koje je bježalo iz izgubljenih dijelova Hrvatskoga Kraljevstva. Ta dva procesa uskoro su imala presudne posljedice. Srednjovjekovni politički i geografski pojmovi doživjeli su temeljite promjene. Nestankom gotovo čitave primorske Hrvatske pojam 'Hrvatska' sve se češće počeo rabiti za južne dijelove Slavonije (područje Zagrebačke županije), a kasnije i za sjevernije regije. „Pomicanjem“ imena Hrvatske prema sjeveru, od druge polovice 16. stoljeća, došlo je do ujedinjenja tih dvaju područja. To se jasno odražavalo i u konačnom ujedinjenju dotad zasebnih hrvatskih i slavonskih sabora 1558. godine. Na isto ukazuje i isprepletenost sudbina Zagrebačke i Križevačke županije, postupno jačanje utjecaja hrvatskog plemstva na tom području, pa čak i činjenica da se od 1540-ih godina u naslovima ugarskih kraljeva redovito pojavljivala titula kralja Slavonije (*rex Sclavoniae*). Konačno, od imenovanja kasnijega sigetskog junaka Nikole Zrinskog banom 1542. godine čast hrvatskoga i slavonskoga bana gotovo je uvijek obnašala ista osoba.

Izbjegli hrvatski plemići uspješnom integracijom tijekom jednog stoljeća ne samo da su preuzeli upravu nad Slavonijom od starosjedićkih slavonsko-ugarskih plemićkih obitelji nego su se njihovi najuspješniji predstavnici uspjeli uzdici i u aristokraciju Ugarskoga Kraljevstva. Do 1608. godine hrvatski plemići Horvath-Stančić (1559.), Rattkay (1559.), Drašković (1567.), Kaštelanović (1569.), Krušić (1570.), Gregorijanec (1581.), Konjski (1603.) i Ostrožić (1606.) dobili su ugarski barunski naslov, a do kraja 17. stoljeća obitelji Erdődy (1565. grof Moslavine / *comes perpetuus Montis Claudii*), Drašković (1635.), Konjski (1647.) te Rattkay i Keglević (1687.) stekle su ugarski grofovski status. Tako su hrvatski plemići istovremeno postali i dio aristokracije Ugarskoga Kraljevstva.

Od starih hrvatskih grofovskih obitelji, Frankopani, Keglevići i Zrinski – dijelom zahvaljujući svojim titulama, a dijelom visokim državnim dužnostima – ušli su u Gornji dom Ugarskoga sabora, koji je upravo u drugoj polovici 16. stoljeća poprimio konačne oblike. Štoviše, neki su njihovi članovi pronašli novi dom mnogo sjevernije od Drave. Tako su se potomci Marka Horvata Stančića, zapovjednika Sigeta, naselili na području Županije Spiš (mađ. Szepes); Ivan Krušić, ugarski kraljevski dvorski meštar, stekao je posjede u županijama Liptov (mađ. Liptó) i Hont, Jakušići u Županiji Trenčin (mađ. Trencsén), Zrinski u Međimurju, a obitelji Erdődy i Drašković u smanjenome *medium regni*, koje se pomaknulo prema zapadnoj granici, u širem području nove prijestolnice, Požuna/Bratislave (Chtelnica/Vittenc, Smolenice/Szomolány, Devín/Dévény, Mosonmagyaróvár). Njihovi potomci, mađarizirani ili nastanjeni sjeverno od Drave, u pravilu su tijekom nekoliko generacija promijenili svoj nekadašnji hrvatski (teritorijalni i jezični) identitet.

Višestruki identiteti i višejezičnost u hrvatsko-slavonskoj eliti

Situacija je bila drugačija južno od Drave, u ujedinjenoj Hrvatskoj i Slavoniji. Velik dio nekadašnjih hrvatskih plemićkih obitelji stekao je velika imanja u Ugarskoj, ali je pritom zadržao i svoje hrvatsko-slavonske posjede. Pripadnici obitelji Drašković, Erdődy, Frankopan, Keglević, Thuróczy i Zrinski često su preuzimali visoke državne dužnosti u Ugarskome Kraljevstvu. Da bi ih stekli, morali su poznavati latinski, službeni jezik Ugarske. Ujedno su, kako bi ostvarivali uspješnu komunikaciju s plemićkom i upravnom elitom dviju zemalja, morali gotovo na razini materinskoga jezika govoriti i hrvatski i mađarski jezik. Na kraju, kako bi se mogli snaći u administrativnim središtima Habsburške Monarhije u Beču i Grazu – odakle se od 1578. godine upravljalo hrvatskom i slavonskom Vojnom krajinom kao pograničnom zonom prema Osmanskom Carstvu – bilo je nužno ovladati i njemačkim jezikom.

Istovremeno, tijekom 16. i 17. stoljeća, upravo je iz tih nekoliko obitelji poteklo najviše banova – političko-vojnih vođa ujedinjene Hrvatske i Slavonije. Štoviše, iz obitelji Drašković potekao je i jedan palatin (Ivan Drašković, 1646. – 1648.). Zbog toga su članovi tih obitelji istovremeno posjedovali više vrsta lojalnosti i identiteta – državni, regionalni, dvorski, jezični, konfesionalni itd. Taj fenomen do danas je najdetaljnije obrađen u kontekstu istraživanja o Nikoli Zrinskom Sigetskom i Čakovečkom.⁹

Takvi su politički moćnici u svakoj situaciji davali prednost onoj lojalnosti koja je bila aktualna ili je najviše odgovarala njihovim interesima, što znači da su često igrali sasvim različite uloge na političkoj sceni Hrvatske, Ugarske ili same Monarhije. Višejezična komunikacija na visokoj razini (na hrvatskom, latinskom, mađarskom i njemačkom jeziku) bila je dakle temeljni preduvjet za uspješno bavljenje politikom i učinkovitu integraciju u različite centre moći (Beč/Prag, Požun, Graz, Zagreb/Varaždin). No kako je neki ban učio i te jezike i koristio se njima?

Strategija jezičnog obrazovanja mladog Žigmunda Erdődyja

Čini se da je priprema za različite jezične identitete i političke lojalnosti u 16. i 17. stoljeću često bila svjesna i planirana. To je jasno vidljivo u slučaju

⁹ Detaljnije u: Pálffy, Géza, 2012. Prekogranična povezanost Nikole IV. i Nikole VII. Zrinskog (Hrvatsko-mađarska plemićka obitelj u aristokraciji Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva i u Habsburškoj Monarhiji), u: *Susreti dviju kultura: Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti. Zbornik radova* (Sándor Bene et al. ur.) Zagreb: Matica hrvatska, 117-163; Bene, Sándor et al. (ur.) 2017. *Határok fölött. Tanulmányok a költő, katona, államférfi Zrínyi Miklósról*, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont; Pálffy, Géza, 2022b. *Határok fölött. Zrínyi Miklós lojalitásai és identitásai, u: Zrínyi Miklós és öröksége* (Hausner, Gábor ur.), Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 53-71.

mladog Žigmunda Erdődyja. Za takve ga je vještine vrlo promišljeno pripremao njegov otac Toma I. Erdődy (1558. – 1624.), koji je dva puta obnašao bansku službu (1583. – 1595. i 1608. – 1615.) i dužnost tavernika (1603. – 1608. i 1615. – 1624.).¹⁰ I on se koristio s više jezika – hrvatskim, latinskim, mađarskim, njemačkim i talijanskim. To je dodatno olakšala činjenica da je višejezičnost bila uobičajena već kod Žigmundova djeda, Petra II. Erdődyja (1504. – 1567.), koji je također bio banom (1556. – 1567.). On je toliko vladao različitim jezicima da je čak i u njegovoj grofovskoj diplomi iz 1565. godine istaknuto njegovo „potpuno poznavanje više jezika“ („aliquot linguarum absoluta peritia“).¹¹ Iskustvo koje se u obitelji Erdődy protezalo kroz više generacija jasno je pokazivalo da je u hrvatsko-ugarskoj državnoj zajednici, koja je činila važan dio Habsburške Monarhije, uspješnu karijeru i visoke državne dužnosti – a osobito položaj bana u Hrvatskoj i Slavoniji, koje su bile većinski naseljene hrvatskim stanovništvom – bilo moguće steći isključivo uz prihvaćanje različitih političkih lojalnosti i ovladavanjem brojnim stranim jezicima.

Iako trenutno imamo malo podataka o jezičnoj pripremi njegova oca i djeda, u slučaju Žigmunda Erdődyja tu pripremu možemo detaljnije rekonstruirati ponajprije zahvaljujući očuvanju njegove bogate korespondencije.¹² Svoj „dvojni materinski jezik“ – hrvatski i mađarski – stekao je unutar obitelji, dijelom od roditelja, a dijelom od svojih službenika kojima je hrvatski jezik bio materinski. Takvih je vjerojatno bilo više jer je odgajan uglavnom u Varaždinu te u obiteljskim utvrdama u Zagrebačkoj i Varaždinskoj županiji.¹³ Njegov je otac od 1580-ih bio najprije župan Varaždinske županije, a od 1607. i nasljedni veliki župan zajedno sa svojim sinovima.¹⁴

Na Žigmundov odgoj u Hrvatskoj upućuje i pismo koje je u proljeće 1608. u obiteljskom dvorcu u Čhtelnici (mađ. Vittenc, u Županiji Nitra) vlastoručno

¹⁰ Recentna istraživanja o Tomi Erdődyju v. u: Bubryák 2013, 87-112. O strategiji i oblikovanju imidža u javnosti v. Blažević, Zrinka; Premerl, Daniel, 2016. *Christianae reipublicae propugnator. Reform-nokatolička mitopoetika bana Tome Erdődyja (1558 – 1624)*, u: *Tridentska baština. Katolička obnova i konfesionalizacija u hrvatskim zemljama* (Blažević, Zrinka; Plejić Poje, Lahorka ur.), Zagreb: Matica hrvatska, Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu, Filozofski fakultet Družbe Isusove u Zagrebu, 393-408.

¹¹ SNA ÚAE Lad. 2. Fasc. 9. No. 1., odnosno i ÖStA HHStA FA Erdődy D 11300. (Lad. 1. Fasc. 2. No. 20.).

¹² ÖStA HHStA FA Erdődy Lad. 86. Fasc. 12., odnosno Lad. 101. Fasc. 4–5., Fasc. 8., Fasc. 10. te Fasc. sine sign. a/2–3. i sine sign. b.; djelomični podaci u: Benda, Borbála; Koltai, András, 2008. *Kutatások az Erdődy család bécsi levéltárában*, *Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlémények* 6, 433-437.

¹³ Npr. SNA ÚAE Krab. 176. Herwoy, Peter. fol. 6. Pismo Žigmunda Erdődyja upravitelju Metlike Petru Herwoy, u Varaždinu, 8. kolovoza 1607.

¹⁴ ÖStA HHStA FA Erdődy D 11321 (Lad. 58. Fasc. 2. No. 2.); 24. ožujka 1607.

napisao ocu na hrvatskom jeziku.¹⁵ Međutim, u kontekstu ove teme posebno je zanimljivo da mu je majka bila Anna Maria Ungnad (1569./70. – 1613.), kći austrijskog plemića Christopha (Krste) Ungnada (1529. – 1587.), koji je dvaput služio kao glavni kapetan u Egeru, i Mađarice Anne Losonczy. Christoph Ungnad, kao pripadnik ugarskoga plemstva, služio je i kao hrvatsko-slavonski ban 1578. – 1583., neposredno prije Tome I. Erdődyja I.¹⁶

Latinski jezik Žigmund je usvojio između 1609. i 1612. godine u carskoj prijestolnici, Beču, u isusovačkoj gimnaziji. Taj izbor njegova oca, koji se vjerojatno školovao (i) u Italiji,¹⁷ mogao je biti dio svjesne karijerne strategije. Među Žigmundovom je braćom Krsto (1584. – 1621.), koji je umro mlad i koji je studirao u Padovi i Sieni, bio vjerojatno predviđen za upravljanje spomenutim posjedima stečenima po majčinoj liniji sjeverno od Dunava te za karijeru na bečkome dvoru.¹⁸ Dvojicu mlađih sinova, Stjepana (†1638.) i Ivana (1590. – 1626.), Toma je također dao školovati u Italiji (u Bologni i Parmi), a oni su zatim krenuli u crkvene službe, no u konačnici s malo uspjeha. Stjepan je naime već početkom 17. stoljeća oslijepio, a boležljivog je Ivana, koji je nakon Italije studirao i u Ingolstadtu te postao egerskim biskupom (1616. – 1625.), sâm ostrogonki nadbiskup Péter Pázmány razriješio je dužnosti 1625. godine, nakon što je Ivanu godinu prije toga preminuo duboko pobožni otac koji mu je dotad pružao zaštitu.¹⁹

Tako je najmlađi sin, Žigmund, ostao zadužen za upravljanje velikim dijelom Erdődyjevih hrvatsko-slavonskih posjeda i za buduće zastupanje obiteljskih interesa na tom području. U tu svrhu, na kraju prvog desetljeća 17. stoljeća, Beč se činio idealnim mjestom za studij iz više razloga. Kod isusovaca je mladi aristokrat mogao naučiti službeni jezik Ugarskoga Kraljevstva, jer gimnazije u Trnavi (mađ. Nagyszombat), Požunu (Bratislavi) i Győru tada još nisu mogle konkurirati s obzirom na to da su se otvorile tek nekoliko godina nakon toga (1615., 1622., 1627.).²⁰ Osim Beča, u obzir je dolazila i isusovačka gimnazija u Grazu, a potom i tamošnje sveučilište, gdje su studirali mnogi članovi obitelji Erdődy, osobito oni

¹⁵ *Ibid.* Lad. 101. Fasc. 4; 3. ožujka 1608.

¹⁶ Pismo upućeno Anni Mariji Ungnad nakon njezine udaje u Požunu/Bratislavi 1584. godine. Usp. Hanák, Béla; Szabó, Andás Péter, 2021. *Keresztvíztől sírkeresztig. Családi eseményekre szóló meghívólevelek Kassa város levéltárában (1526–1700)*. Sv. 1–2, Budapest: ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 343–344.

¹⁷ Usp. SNA UAE Lad. 2. Fasc. 8. No. 2. fol. 5., odnosno nova istraživanja o studijima obitelji Erdődy u Italiji u: Ugry 2024, 76–80.

¹⁸ Benda, 2007., 111.

¹⁹ Usp. recentno i izuzetno temeljito istraživanje u: Tusor, 2022.

²⁰ Usp. važne rezultate projekta NKFIH i drugih manjih projekata pod vodstvom Istvána Fazekasa (Budimpešta).

koji su živjeli u Hrvatskoj (uključujući nakratko i Žigmundova brata Stjepana).²¹ Ipak, carski je grad bio bolji izbor jer je mladi velikaš na taj način mogao upoznati prijestolnicu Monarhije i steći važne kontakte. Odande je također imao priliku istražiti sjevernije krajeve Kraljevstva, novi *medium regni*, te uspostaviti veze s tamošnjim velikašima: primjerice 1609. godine posjetio je u Hlohovcu (mađ. Galgóc) Krstu III. Thurzóa (1583./84. – 1614.), rođaka budućega ugarskog palatina Jurja Thurzóa, koji je od početka 1604. bio suprug njegove sestre Suzane (1587. – 1633.).²²

Očeva svjesnost o važnosti (jezičnoga) obrazovanja očituje se u nekoliko stvarima. S jedne strane njegov je sin početkom veljače 1610. potvrdio svoju marljivost u studiranju: „Što se tiče mog učenja, učim kako dolikuje, jer znam da je znanje korisno za mnogo dobrih stvari te samo po sebi ugodno i hvale vrijedno.”²³ S druge strane, dok je otac ranije sa sinom uglavnom komunicirao na mađarskom i hrvatskom, tijekom Žigmundova studija u Beču promijenio je jezik; štoviše, očekivao je da mu sin piše na latinskom. Početkom 1611. godine, nakon nove očeve opomene, Žigmund, tada već *syntaxista*, obećao je da će „odsad Vašoj Milosti uvijek pisati na latinskom”²⁴. Napokon, strogi je otac početkom sljedeće godine čak inzistirao – dakako, na latinskom – da Žigmund marljivo vježba pisanje latinskih stihova.²⁵ Iako je mladiću učenje klasičnog jezika isprva teže išlo, dugoročno se ulaganje očito isplatilo. Kad se pak mladi grof poželio osloboditi mnogih latinskih tekstova, razmjenjivao je lijepe bogate rečenice na mađarskom jeziku sa svojom majkom.²⁶ U međuvremenu je učvrstio svoju vjeru jer je učio i živio među katoličkim mladićima, a u proljeće 1610. čak se upisao u Društvo Velike Gospe bečkih isusovaca.²⁷

²¹ Benda, 2007., 111, 113, 115-116; Ugry, 2024., 77-78.

²² ÖStA HHStA FA Erdődy Lad. 101. Fasc. sine sign. a/3. 1609. [bez mjeseca], dana 19., Hlohovec (mađ. Galgóc). O braku usp. Ludiková, Zuzana et al., 2006. A lőcsei Szent Jakab-templom reneszánsz és barokk síremlékei, epitáfiumai és halotti címerei (1530–1700), *Művészettörténeti Értesítő* 55 (2), 367-368.

²³ „Az mi az tanulságomat illeti, úgy tanulok, az mint illik, mert tudom, hogy az tudomány sok jó dologra hasznos és ömágában kellemetes és dicséretes.” ÖStA HHStA FA Erdődy Lad. 101. Fasc. 4; Beč, 3. veljače 1610.

²⁴ „ezután Nacságodnak deákul mindenkor fogok írnia” Ibid. Lad. 101. Fasc. 4; Beč, 26. siječnja 1611.; o stupnju obrazovanja usp. Ibid. Fasc. 10; vlastoručno pismo oca, pisano iz Zagrebačke županije u Beč, 17. travnja 1611.

²⁵ Ibid. Lad. 101. Fasc. 10; vlastoručno pismo oca pisano iz Jastrebarskoga u Beč, 2. siječnja 1612.

²⁶ Ibid. Lad. 101. Fasc. 8.; Smolenice (mađ. Szomolány), 29. svibnja 1612. s početkom „Édes, szerelmes fiam, Sygmond” [„Moj dragi, voljeni sine Žigmund”].

²⁷ „Ugyanazon szálláson vagyok Senei Pongracz uramnak [jám]bor ifjú legényi, kitől mind jámborságot, mind penig deák nyelvet [...] jobban tanulhatok. Immár az Boldog Asszony Társaságában is nevetem [beírtam?], Úr Istennek annyival jobban szolgálhassak.” Ibid. Lad. 101. Fasc. 5; Beč, 22. ožujka 1610. O bečkom društvu *Assumptio Mariae*, čiji je 75. rektor 1633. godine postao Žigmundov nećak

Za razliku od mnogih onovremenih aristokrata,²⁸ Žigmund naposljetku nije nastavio studij na bečkom sveučilištu, nego se vratio kući kao jedva dvadesetogodišnjak. Prema dostupnim podacima, između 1612. i 1620. nije obnašao nikakvu službenu dužnost, nego je uglavnom boravio na svojim posjedima u Varaždinskoj županiji (Krapina, Cesargrad, Mihovljan itd.), rjeđe u Vörösváru u Županiji Željezno (mađ. Vas; npr. 1618.),²⁹ te je kao zamjenik velikog župana Varaždinske županije pomagao ocu, koji je tada obnašao visoke državne dužnosti.³⁰ U tom razdoblju njegov je otac ponovno promijenio jezik komunikacije sa sinom: iako cjelokupna njihova korespondencija nije sačuvana, tada su se većinom međusobno dopisivali na hrvatskom jeziku. Tako je njegov sin 1621. godine, kad je nakon neuspješnih pokušaja da stekne položaje glavnog kapetana u Križevcima i Ivaniću³¹, konačno dobio svoju prvu važniju dužnost – dužnost kapetana u Petrinji, već dobro ovladao svima trima ključnim jezicima regije: hrvatskim, latinskim i mađarskim.

U međuvremenu je – vjerojatno u Beču ili možda uz privatne učitelje – naučio i njemački jezik, što je dodatno pomoglo i tomu da 1621. postane komornikom Ferdinanda II., premda ne „stvarnim“ komornikom (*wirklicher Kämmerer*), odnosno nije fizički bio prisutan na habsburškome dvoru.³² Znanje njemačkog jezika bilo mu je od posebne koristi: nakon što se početkom studenoga 1616. u krapinskom dvorcu oženio Anom Marijom, kćeri Ivana Keglevića i Suzane Bay koja se školovala i u Štajerskoj,³³ s njom se često dopisivao na njemačkom, a rjeđe na hrvatskom ili mađarskom jeziku. Dakle i njegova je supruga znala više jezika, pa je čak i svoje hrvatske dopise potpisivala germaniziranim oblikom imena „Anna

Gábor Ignác Erdődy usp. Kádár, Zsófia, 2018. Die jesuitischen Kongregationen der österreichischen Ordensprovinz (von ihren Anfängen bis 1671). Typen und Tätigkeitsfelder (ein Forschungsbericht), u: *Bruderschaften als multifunktionale Dienstleister der Frühen Neuzeit in Zentraleuropa* (Lobenwein, Elisabeth et. al. ur.), Wien – Köln – Weimar: Böhlau, 307, No. 110.

²⁸ Više o tome Fazekas, István, 2002. A Melith-fiúk bécsi tanulmányai 1630–1631-ben, u: *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére* (Fodor Pál et al. ur.), Budapest: MTA TKI Gazdaság- és Társadalomtörténeti Kutatócsoportja, 141; Ugrý 2024, passim.

²⁹ ÖStA HHStA FA Erdődy Lad. 101. Fasc. 8., Fasc. 10. te Fasc. sine sign. a/2–3. i sine sign. b. passim.

³⁰ Radauš 1998, 73.

³¹ Križevci, 1620: ÖStA KA IHKR Prot. Vindica Bd. 63. 1620, fol. 29. i fol. 57.; Ivanić, 1620–21: *Ibid.* fol. 5., fol. 64–65 i fol. 75–76. itd.

³² ÖStA HHStA OKäA Reihe F, C 1 fol. 11; usp. i ÖStA HHStA FA Erdődy Lad. 101. Fasc. 10; 4. veljače 1622.

³³ Horvat, Rudolf, 1910. Poziv na vjenčanje grofa Sigismunda Erdeda, *Vjestnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arhiva* 12, 239–240; Benda 2007, 111, odnosno i ŠA Bytča, OK TK Inv. č. 159; Samobor, 12. rujna 1616.

Maria Kheglewisch“.³⁴ No znakovit primjer višejezičnosti bio je i način na koji je Erdődy komunicirao s obitelji svoje supruge: s punicom se gotovo isključivo dopisivao na mađarskom, a sa svojim se „dvojezičnim“ puncem dopisivao na mađarskom, na hrvatskom, pa čak i na latinskom jeziku.

Jezične prakse bana grofa Žigmunda Erdődyja

Toma Erdődy, koji je tijekom cijelog života pomno pratio karijeru svojih sinova, preminuo je sredinom siječnja 1624. godine, pa na poslijetku nije doživio Žigmundovo imenovanje banom u ljeto 1627. godine, koji je na toj poziciji naslijedio Jurja Zrinskog (1622. – 1626.). Njegova je jezična priprema bila prikladna: višejezična komunikacija, koja je bila nužna za bansku dužnost, Erdődyju nije predstavljala nikakav problem. No to je bio tek jedan od preduvjeta za dobivanje te funkcije: uz uspješno banovanje njegova oca i djeda, bila su za to potrebna i vojno-politička iskustva te pokroviteljstvo dvorskih moćnika i velikaša, a nije bila zanemariva ni naklonjenost zvijezda – odnosno da se među sličnim kandidatima iz hrvatsko-slavonskih aristokratskih obitelji koji su vladali s više jezika ne pojavi netko sposobniji ili s utjecajnijim zaštitnicima.

Obnašajući najvišu hrvatsko-slavonsku čast, Erdődy je bez poteškoća komunicirao na hrvatskom jeziku s većinom tamošnjih staleža, pa tako i sa zagrebačkim biskupom Petrom Domitrovićem, zagrebačkim prepoštem Benediktom Vinkovićem, podbanom Gašparom Konjskim te s podžupanom Križevačke županije Gašparom Gotalom. Zanimljivo je međutim da mu je Vinković često pisao na latinskom jeziku. Sa svojim prethodnikom, banom Jurjem Zrinskim, dopisivao se uglavnom na mađarskom, a potpuno je razumljivo i da je s gotovo svim uglednicima te više ili niže pozicioniranim dužnosnicima sjeverno od Drave također komunicirao na mađarskom jeziku (npr. s nadzornikom tridesetnice u Nedelišću Pálom Taljánom, pa čak i s Jurjem Jászkayem, upraviteljem dvorca Devín, podrijetlom iz Hrvatske). Znakovito je i da se sa svojom braćom i rođacima, čak i unutar same Hrvatske, dopisivao malo na mađarskom, a malo na hrvatskom ili latinskom jeziku. No nije mu predstavljalo poteškoću ni dopisivanje na njemačkom jeziku s upravnim tijelima u Grazu, štajerskim velikašima ili pak s gradom Ptujem.³⁵ Ipak, dodatna istraživanja potrebna su kako bi se utvrdilo je li i koliko je višejezičnih tajnika ban imao za takvu komunikaciju.

³⁴ ÖStA HHStA FA Erdődy Lad. 101. Fasc. 8; 15. lipnja 1616. (njemački); 20. srpnja 1627. (hrvatski). Usp. i. Fasc. 10. sine dato (mađarski) te hrvatska pisma Ane Marije Keglević upravitelju varaždinske utvrde Petru Turčiću u: SNA UAE Krab. 176. Turchich, Peter. fol. 1., fol. 7, fol. 16, fol. 23, fol. 24, fol. 34, fol. 35–36, fol. 44.

³⁵ Za mnoge primjere usp. u: ÖStA HHStA FA Erdődy Lad. 86. Fasc. 12. sine fol, passim, odnosno i Benda; Koltai, 2008., 433–437.

Najzad, posebnu pozornost zaslužuje činjenica da je taj hrvatsko-mađarski „dvojezični“ velikaš čak i svoja pisma na hrvatskom jeziku najčešće potpisivao kao *Comes Sigismundus Erdeödy* (mađ. *Gróf Erdődy Zsigmond*).³⁶ Time je jasno pokazao da, unatoč svojem hrvatskom materinskom jeziku, društveno prvenstveno pripada aristokraciji Ugarskoga Kraljevstva, čiji je službeni jezik bio latinski, iako je istovremeno bio i najviši dužnosnik Hrvatsko-Slavenskoga Kraljevstva. Štoviše, kao *Hungarus* se bez poteškoća kretao u hrvatskom okruženju. Čak mu je i vlastiti brat, Krsto Erdődy, koji je zazirao od boravka u Hrvatskoj, jednom prilikom ujesen 1613. iz Smolenica (mađ. *Szomolány*) prigovorio: „Čim se Vaša Milost nađe među Hrvatima, odmah se promijeni.“³⁷ Iako je za potpuno razumijevanje toga fenomena te za cjelovitu analizu jezičnih kompetencija, jezične strategije, uporabe jezika i kancelarijske prakse banova 16. – 19. stoljeća potrebno dodatno istraživanje, sigurno je da je jezična i politička, pa čak i mentalna integracija Žigmunda Erdődyja u hrvatsko društveno okruženje bila gotovo besprijekorna.

Arhivski izvori

ÖStA = Austrijski državni arhiv (Österreichisches Staatsarchiv), Beč

HHStA FA Erdődy = Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Obiteljski arhiv Erdődy (*Depositum*)

HHStA OKäA = Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Hofarchive, Oberstkämmeramt

KA IHKR Prot. = Ratni arhiv (Kriegsarchiv), Zentralstellen, Protokolle des Innerösterreichischen Hofkriegsrates

SNA = Nacionalni arhiv Slovačke (Slovenský národný archív), Bratislava

ÚAE = Ústredný archív rodu Erdődy

ŠA Bytča = Štátny archív v Bytči

OK TK = Oravský komposesorat – thurzovská korešpondencia

³⁶ Za više primjera usp. u: ÖStA HHStA FA Erdődy Lad. 101. Fasc. sine sign. a/2; Cesargrad, 8. lipnja 1619. i Krapina, 2. lipnja 1622.; *Ibid.* Lad. 101. Fasc. sine sign. a/3; Mihovljan, 16. rujna 1620.

³⁷ „mihent Kegyelmed az horvátok köziben akad, megváltozik Kegyelmed” *Ibid.* Lad. 101. Fasc. sine sign.; Smolenice, 16. listopada 1613.

Literatura

- Benda, Borbála, 2007. Az Erdődy család 17. századi genealógiája. *Turul.* 80 (4), 109-125.
- Benda, Borbála; Koltai, András, 2008. Kutatások az Erdődy család bécsi levéltárában, *Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények* 6, 429-460.
- Bene, Sándor, 2000. *Egy kanonok három királysága. Ráttkay György horvát históriája*, Budapest: Argumentum.
- Bene, Sándor et al. (ur.) 2017. *Határok fölött. Tanulmányok a költő, katona, államférfi Zrínyi Miklósról*, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont.
- Benka, Peter 2022. Jazyk v historickom výskume: Politické implikácie jazykovej praxe v Uhorsku v 16. a 17. storočí, *Historický časopis* 70 (4), 639-663.
- Blažević, Zrinka; Premerl, Daniel, 2016. Christianae reipublicae propugnator. Reformnokatolička mitopoetika bana Tome Erdődyja (1558 – 1624), u: *Tridentska baština. Katolička obnova i konfesionalizacija u hrvatskim zemljama* (Blažević, Zrinka; Plejić Poje, Lahorka ur.), Zagreb: Matica hrvatska, Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu, Filozofski fakultet Družbe Isusove u Zagrebu, 393-408.
- Bubryák, Orsolya 2013. *Családtörténet és reprezentáció. A galgóczi Erdődy-várkastély gyűjteményei*, Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet.
- Fazekas, István 2002. A Melith-fiúk bécsi tanulmányai 1630–1631-ben, u: *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére* (Fodor, Pál et al. ur.), Budapest: MTA TKI Gazdaság- és Társadalomtörténeti Kutatócsoportja, 139-158.
- Fodor, Pál; Sokcsévi, Dénes (ur.), 2015. *A horvát–magyar együttélés fordulópontjai. Intézmények, társadalom, gazdaság, kultúra*, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet–Horvát Történettudományi Intézet.
- Fundárková, Anna 2025. Urodzení polygloti na cestách – spôsoby a význam vyučovania jazykov uhorských aristokratov od konca 16. do začiatku 18. storočia, *Historický časopis* 73 (1), 51-86.
- Glück, Helmut et al. (ur.), 2019. *Adel und Mehrsprachigkeit in der Frühen Neuzeit: Ziele, Formen und Praktiken des Erwerbs und Gebrauchs von Fremdsprachen*, Wolfenbüttel: Harrasowitz Verlag.
- Hanák, Béla; Szabó, András Péter, 2021. *Keresztvíztől sírkeresztig. Családi eseményekre szóló meghívólevelek Kassa város levéltárában (1526–1700)*, sv. 1–2, Budapest: ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet.
- Horbec, Ivana; Matasović, Maja, 2019. Latein als „national“, Deutsch als kosmopolitisch? Die Mehrsprachigkeit des kroatischen Adels als Voraussetzung seiner politischen und sozialen Tätigkeit, u: *Adel und Mehrsprachigkeit in der Frühen Neuzeit: Ziele, Formen und Praktiken des Erwerbs und Gebrauchs von Fremdsprachen* (Glück, Helmut et al. ur.), Wolfenbüttel: Harrasowitz Verlag, 145-162.

- Horvat, Rudolf, 1910. Poziv na vjenčanje grofa Sigismunda Erdeda, *Vjestnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva* 12, 239-240.
- Kádár, Zsófia, 2018. Die jesuitischen Kongregationen der österreichischen Ordensprovinz (von ihren Anfängen bis 1671). Typen und Tätigkeitsfelder (ein Forschungsbericht), u: *Bruderschaften als multifunktionale Dienstleister der Frühen Neuzeit in Zentraleuropa* (Lobenwein, Elisabeth et. al. ur.), Wien – Köln – Weimar: Böhlau, 239-311.
- Ludiková, Zuzana et. al. 2006. A lőcsei Szent Jakab-templom reneszánsz és barokk síremlékei, epitáfiumai és halotti címerei (1530–1700), *Művészettörténeti Értesítő* 55 (2), 327-410.
- Molnár, Antal, 2022. *Zagrebačka biskupija i osmanska Slavonija u 17. stoljeću: uloga Katoličke crkve u teritorijalnoj integraciji kontinentalne Hrvatske*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- Pálffy, Géza, 2004. Hrvatska i Slavonija u sklopu Ugarske Kraljevine u 16. – 17. stoljeću (s posebnim osvrtom na političke, vojne i društvene odnose), u: *Hrvatsko-mađarski odnosi 1102.–1918. Zbornik radova* (Milan Kruhek et al. ur.), Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 113-123.
- Pálffy, Géza, 2012. Prekogranična povezanost Nikole IV. i Nikole VII. Zrinskog (Hrvatsko-mađarska plemićka obitelj u aristokraciji Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva i u Habsburškoj Monarhiji), u: *Susreti dviju kultura: Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti. Zbornik radova* (Sándor Bene et al. ur.) Zagreb: Matica hrvatska, 117-163.
- Pálffy, Géza, 2022a. *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*, III. nepromijenjeno izdanje, Budapest: ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet; sažeta verzija na engleskom jeziku: Pálffy, Géza, 2009. *The Kingdom of Hungary and the Habsburg Monarchy in the Sixteenth Century*. New York: Columbia University Press.
- Pálffy, Géza, 2022b. Határok fölött. Zrínyi Miklós lojalitásai és identitásai, u: *Zrínyi Miklós és öröksége* (Hausner, Gábor ur.), Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 53-71.
- Radauš, Tatjana, 1998. Erdődy, Žigmund I., *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 4., Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 72-73.
- Štefanec, Nataša, 2011. *Država ili ne: ustroj Vojne krajine 1578. godine i hrvatsko-slavonski staleži u regionalnoj obrani i politici*. Zagreb: Srednja Europa.
- Tusor, Péter, 2022. Egy zágrábi kanonok fellebbezése Rómába Pázmány ellen (gróf Erdődy János letétele az egri püspökségről, Sopron, 1625), u: *Magyarország és a római Szentszék. III* (Tusor, Péter; Kanász, Viktor ur.), Budapest – Roma: Gondolat, 229-263.
- Ugry, Bálint, 2024. *East Goes West. Kavalierstours of Hungarian Aristocrats in the Seventeenth Century* Budapest: HUN-REN Research Centre for the Humanities, Institute of Art History.

- Varga, Szabolcs, 2016. „Kuća Zrinskih nikad nije bila istinski dom obitelji Erdődy“. Poglavlja iz odnosa obitelji Zrinskih i Erdődy u ranom novom vijeku, *Zbornik Odsjeka povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 34, 107-123.
- Varga, Szabolcs, 2020. Egy főváros születése: Zágráb szerepének a változása Habsburg (I.) Ferdinánd (1526–1564) korában, *Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv* XV, Budapest: Budapest Főváros Levéltára. 11-34.
- Varga, Szabolcs; Sokcsevits, Dénes, 2022. *A horvát szábor története*, Budapest: Ország-ház Könyvkiadó.

Summary

Becoming a Ban in the First Half of the Seventeenth Century Zsigmond/ Žigmund Erdődy's linguistic preparation for holding the supreme office in Croatia and Slavonia

The study explores a hitherto little-researched topic: foreign language acquisition by the bans in Croatia and Slavonia, through the example of Count Zsigmond/Žigmund Erdődy (1593–1639), who was himself a ban from 1627 to 1639. The research is primarily based on his voluminous correspondence preserved in the family archives of the *Haus-, Hof- und Staatsarchiv* in Vienna. Since the state union of Hungary and Croatia, established in 1102, became part of the Central European Habsburg Monarchy after 1526, the bans of Croatian-Slavonian territories, united due to the Ottoman advance from the middle of the century, had to speak at least four languages at a high level of proficiency to be able to hold their office successfully. In addition to Croatian, they needed to acquire the language of Hungarian administration (Latin), the mother tongue of their political partners in Hungary (Hungarian), and, finally, the main language of the central governmental bodies of the monarchy (German). In the case of Zsigmond Erdődy, this took place within the frames of a very conscious preparation arranged by his father, Ban Tamás/Toma I (1558–1624), who was also multilingual, similar to the grandfather, Ban Peter/Petar II (1504–67). Zsigmond was a native speaker of the Hungarian and Croatian languages, which he acquired from his parents and their Croatian-speaking employees, as he was mostly raised in the family's castles in Zagreb and Varasd/Varaždin counties. Between 1609 and 1612, he learnt Latin at the Jesuit gymnasium in the imperial city of Vienna, where he also familiarised himself with the monarchy's capital and made important contacts. Returning home, he did not hold any office between 1612 and 1620. In this period, he lived on the estates in Varasd/Varaždin county and corresponded with his father mostly in Croatian, but he also learnt German. The latter language was of particular importance to him. His wife, Anna Maria Keglevics/Keglević, whom he married in 1616, had been brought up partly in Styria. With her, he mostly communicated in German, less often in Croatian or Hungarian. Consequently, multilingual com-

munication needed for filling the position of the ban, which Erdődy obtained in 1627, did not present any difficulties to him. He had no problem communicating with the Croatian and Slavonian estates in Croatian, and with the Hungarian dignitaries north of the Drava in Hungarian. He corresponded with his brothers and cousins in Hungarian, Croatian, and Latin, even within Croatia. At the same time, with the government authorities in Graz, and the aristocrats and towns in Styria, he had discussions in German. However, this was not a rare phenomenon among the bans in the sixteenth and seventeenth centuries. The Draskovics/Drašković, Frangepán/Frankopan, Keglevics/Keglević, and Zrínyi/Zrinski families were also often multilingual. The study thus equally contributes to research on multilingualism that currently enjoys its heyday and adds valuable information to the exploration of the family history, art history, political and church history, and *peregrinationes* of the Erdődys, as well as the history of early modern Croatian-Hungarian relations in general.

Keywords: Hungary; Croatia; ban in Croatia and Slavonia; multilingualism; Erdődy family; Count Zsigmond/Žigmund Erdődy (1593–1639).